

พิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละ
The Mangala Wai Khru Ceremony
กมลธรรม เกื้อบุตร*
Kamontam Kuabutr

Received : September 6, 2018

Revised : February 14, 2019

Accepted : November 29, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาระเบียบพิธีกรรมของการไหว้ครูดนตรีม้งคละในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า พิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละประจำปี จัดขึ้นในวันพฤหัสบดี เดือนหก โดยจัดพิธีที่บ้านครูหรือหัวหน่าว มีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป เคียงเทพ และศิระชะครุฑาณี จัดวางเครื่องดนตรีม้งคละได้แก่ กลองม้งคละและปี่ม้งคละ ไว้ในบริเวณพื้นที่บูชา พร้อมจัดเครื่องสังเวยประกอบด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ ผลไม้ บายศรี ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลู บุหรี่ และเงิน ในช่วงเช้าเจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์และฉันภัตตาหารเช้าเพื่อความเป็นสิริมงคลในการจัดงาน จากนั้นจึงทำพิธีไหว้ครูตามขั้นตอน ในพิธีไหว้ครูประจำปีจะมีการจับข้อมือศิษย์ที่จะเริ่มเรียนดนตรีม้งคละ รวมถึงการครอบครูสำหรับผู้ที่จะเป็นครูม้งคละต่อไป ในด้านบทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีไหว้ครูประกอบด้วย เพลงไม้หนึ่ง เพลงไม้สาม เพลงเวียนโบสถ์ เพลงพญาเดิน และเพลงแก้งตกลัก ซึ่งจะบรรเลงหลังจากผู้ประกอบพิธีกล่าวบทโองการ โดยลักษณะของระเบียบวิธีการไหว้ครูดนตรีม้งคละมีความคล้ายคลึงกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่ใช้บทเพลงไทยในการบรรเลงประกอบขั้นตอนพิธีกรรมไหว้ครู ทำหน้าที่เสมือนเครื่องเชื่อมโยงการสื่อสารระหว่างครูกับศิษย์

คำสำคัญ : พิธีไหว้ครู / ดนตรีม้งคละ / ดนตรีพื้นบ้าน

*อาจารย์ประจำสาขาดนตรีสากล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
International Music Instructor Faculty of Humanities and Social Sciences Pibulsongkram Rajabhat
University

ABSTRACT

The study of Mangkala Wai Khru Ceremony in Phitsanulok is an ethno-musicological research. The qualitative research method was used and the data was collected by formal and informal interview, as well as by participative observation. The objective of this study was 1) to study method of Mangkala Wai Khru Ceremony in Phitsanulok. The research results found that: Mangkala Wai Khru Ceremony in Phitsanulok is commonly done on Thursday of sixth month, every year. The place for the event is the teacher's home or the band leader's home. The ceremonial area begins with the setting of the altar of Lord Buddha and the other one includes the head-dresses of music gods, hermit and photo of the dead teachers. Several Mangkala music instruments such as Mangkala drums and Mangkala wind instrument are also set on the altar. The sacrifice includes food, drink and flowers such as the head of a pig, chicken, fruit, flowers, incense, candles, betel, cigarette and silver. In the morning, the monks were invited to pray for luck before the ceremony. After the ceremony done, teacher will started the first lesson to student and delivers programs for alumni to become a teacher. The song that used in ceremony consists of Mai-nueng, Mai-sam, Vien boat, Phaya Dern and Keng tok plug. It will play after the ceremonial verses. The Mangkala Wai Khru ceremony Method is similar to Wai Khru ceremony in Thai traditional music, which uses Thai traditional songs to perform in the rituals. It acts as a link between the teacher and the student.

Keywords : Wai khru ceremony / Mangala / Folk music

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมของมนุษย์มาอย่างยาวนาน โดยมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตในหลากหลายด้านเช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และความบันเทิง เป็นต้น เปรียบเสมือนเป็นกลไกส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมของมนุษย์ให้เคลื่อนตัวผ่านมิติของช่วงเวลาควบคู่ไปกับการพัฒนาอารยธรรมต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้า โดยบทบาทหน้าที่ของดนตรีแต่ละประเภทมีความเป็นเอกลักษณ์และสอดคล้องไปกับบริบทท้องถิ่นนั้นๆ ทำให้ดนตรีที่มีองค์ประกอบทางสวนศาสตร์เหมือนกัน เกิดความแตกต่างในด้านสำเนียง รูปแบบจังหวะที่มีความเป็นเอกลักษณ์แบบเฉพาะของตนเอง ทั้งนี้การเคลื่อนตัวและแพร่กระจายทางวัฒนธรรมอาจทำให้วัฒนธรรมดนตรีบริเวณที่ใกล้เคียงกันได้รับการแลกเปลี่ยน ถ่ายเทแนวคิด วิธีการต่อกัน พัฒนาปรุงแต่งจนกลายเป็นแบบฉบับของตน

ดนตรีพื้นบ้านเป็นดนตรีที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นดนตรีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีรูปแบบเรียบง่ายไม่พิถีพิถัน ไม่มีความซับซ้อนและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีลักษณะการถ่ายทอดแบบบอกเล่าด้วยปากเปล่าไม่มีการจดบันทึกแต่จะใช้วิธีการจดจำ ส่วนทำนองเพลงนั้นจะเป็นทำนองสั้นๆ บรรเลงซ้ำๆ ตามความพอใจของผู้บรรเลงว่าจะพลิกเพลงหรือปรับเปลี่ยนทำนองเพลงไปตามอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดสร้างสรรค์และความสามารถของแต่ละคน นอกจากนี้ดนตรีพื้นบ้านยังมีความสัมพันธ์กับศาสนาและประเพณีของท้องถิ่น ตลอดจนแสดงถึงเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นนั้นๆ ได้ (Nakpree, 2003, p.1)

บทบาทของดนตรีพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นจะทำหน้าที่รับใช้สังคมใน 2 ลักษณะดังนี้

1. ใช้เป็นเครื่องช่วยให้ผ่อนคลายจากความเหนื่อยล้าในการทำงาน และยังช่วยให้คนในท้องถิ่นได้รับความบันเทิง สนุกสนาน สามัคคี เป็นต้น
2. ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในกิจกรรมต่างๆ ของการดำเนินชีวิตซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม

ดนตรีม้งคละคือ วงดนตรีพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นิยมใช้บรรเลงในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสะท้อนภาพค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันยังมีให้พบเห็นอยู่บ้างในแถบจังหวัดภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ได้แก่ พิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ เป็นต้น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของดนตรีม้งคละคือ การเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทั้งงานมงคลและอวมงคล ดังที่ Pidokrajt (2013, p.13) กล่าวว่า “...วงม้งคละ เป็นวงดนตรีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเสียง ใช้สื่อสารความเป็นสิริมงคล การบูชายกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อป่าวประกาศให้เทพดาหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติได้รับทราบถึงพลังศรัทธาต่อสิ่งประกอบขึ้น เช่น การแห่พระพุทธรูป แห่นาค แห่นาขบวนในกิจกรรมทางประเพณีของสังคมที่จัดขึ้น แม้ว่าในปัจจุบันบางท้องถิ่นใช้สำหรับประกอบงานอวมงคล ก็ยังคงเป็นความเชื่อเรื่องเสียงที่ใช้นำหรือส่งวิญญาณของผู้วายชนม์...” แสดงให้เห็นถึงบทบาทที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนเหล่านั้น เป็นเสมือนสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมให้มีการดำเนินไปตามแบบแผนและประเพณี โดยในปัจจุบันพบว่าดนตรีม้งคละยังคงนิยมบรรเลงกันในพื้นที่ภาคกลางตอนบนและอาณาเขตที่ติดต่อกันได้แก่ จังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก

ในการแสดงดนตรีม้งคละแต่ละครั้งนั้น นอกจากการเตรียมความพร้อมของนักดนตรีแล้ว การบูชาครูก่อนการบรรเลงเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่คณะนักดนตรีนั้นเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นการระลึกถึงบุญคุณของครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา นอกจากนี้ในแต่ละปีจะมีการรวมตัวของสมาชิกกลุ่มนักดนตรีม้งคละในการจัดงานไหว้ครูประจำปี ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อพระคุณของครูบาอาจารย์ เป็นการพบปะสังสรรค์ แฝงด้วยนัยทางคติที่ศิษย์พึงระลึกถึงครูจากรุ่นสู่รุ่น ในจังหวัดพิษณุโลกนั้นมีการจัดงานพิธีไหว้ครูม้งคละขึ้นทุกปีโดยชมรมอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านม้งคละพิษณุโลก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีพันจ่าอากาศเอกประโยชน์ ลูกปลับ เป็นประธานชมรม

แม้ว่าระเบียบปฏิบัติในพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละในชั้นตอนต่างๆ ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่เดิม แต่จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์พบว่ามิชั้นตอนอย่างที่ได้เพิ่มเติมเข้ามาเช่น การเรียกเพลงบรรเลงประกอบพิธีกรรมในการไหว้ครู ซึ่งแต่เดิมไม่มีชั้นตอนดังกล่าวนี้ นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของดนตรีมากขึ้น เป็นการเพิ่มเติมให้พิธีกรรมในการไหว้ครูมีมนต์ขลังและสร้างศรัทธาต่อดนตรีม้งคละ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาองค์ความรู้ด้านพิธีกรรมในการไหว้ครูดนตรีม้งคละในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาชั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ ของพิธีไหว้ครูม้งคละ รวบรวมเป็นองค์ความรู้และเรียบเรียงเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาระเบียบพิธีกรรมของการไหว้ครูดนตรีม้งคละในจังหวัดพิษณุโลกที่จัดขึ้นประจำปี และบทเพลงที่ใช้บรรเลงในพิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวางแผนงานเบื้องต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสำรวจข้อมูลเบื้องต้น โดยศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งการศึกษาต่างๆ เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม หอสมุด e-library มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่ในการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของดนตรีม้งคละ โดยเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่มีการจัดพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละแบบเต็มรูปแบบเท่านั้น โดยผู้วิจัยได้เข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามตั้งแต่วันที่ 1 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2559 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560 โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยการพูดคุยกับดนตรี และชาวบ้านทั่วไป และผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่างๆ และข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลการสัมภาษณ์ รวมถึงเทปวีดิทัศน์มาถอดความ เพื่อทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบแล้วมาวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยตามรายละเอียดที่ปรากฏขึ้นในพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีม้งคละ ผู้วิจัยสรุปผลและอภิปรายผลข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์ตามทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อยืนยันและสนับสนุนผลการวิจัยให้ชัดเจน

สรุปผลการวิจัย

ในสมัยก่อนนั้นคณะม้งคละส่วนใหญ่ต้องทำพิธีไหว้ครูประจำปี โดยอาจเลือกสถานที่จัดพิธีที่บ้านครูหรือบ้านหัวหน้าคณะวงดนตรี โดยบรรดาศิษย์และนักดนตรีทุกคนในคณะจะมารวมตัวกันที่บ้านครู พิธีไหว้ครูประจำปีจะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี เดือนหก เจ้าภาพต้องในงานพิธีต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์และฉันภัตตาหารเช้า จากนั้นจึงทำพิธีไหว้ครู โดยตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป เคียงเทพ และศิระศรุธาษี รวมถึงการจัดวางเครื่องดนตรีม้งคละไว้ในบริเวณพื้นที่บูชา พร้อมกับการจัดเครื่องสังเวยประกอบด้วยของควาอาทิหัวหมู เป็ดไก่ รวมถึงผลไม้ บายศรี ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ และเงินก้านล 12 บาท ที่ใช้เป็นเครื่องบูชาครู การทำพิธีไหว้ครูประจำปีนี้มีการจับข้อมือศิษย์ที่จะเริ่มเรียนดนตรีม้งคละ นอกจากนี้ยังมีการครอบครูสำหรับผู้ที่จะเป็นครูม้งคละต่อไป การครอบครูนี้ครูจะครอบให้เฉพาะศิษย์ที่ได้ศึกษาบทเพลงจนครบถ้วนและสามารถบรรเลงได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีอายุโส และมีศีลธรรมจรรยาอันสมควรด้วย โดยหากพิจารณาจากกระบวนการและความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีม้งคละดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับระเบียบพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีไทย โดยรายละเอียดปลีกย่อยมีดังต่อไปนี้

ด้านสถานที่และส่วนประกอบที่ใช้ในพิธี ในการประกอบพิธีไหว้ครูประจำปี นิยมจัดงานที่บ้านของหัวหน้าวง หรืออาจกำหนดสถานที่ตามความสะดวก โดยปัจจุบัน วงดนตรีม้งคละของจังหวัดพิษณุโลกจะมารวมกันที่ชมรมดนตรีม้งคละจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์ดนตรีม้งคละในปัจจุบัน เมื่อนัดหมายกำหนดวันเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจะนิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันภัตตาหารเช้าเพื่อเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มพิธี สำหรับการจัดสถานที่ไหว้ครูมักจะจัดทำแท่นสูงลดหลั่นตามระดับ เพื่อดั่งศิระศรุธาษีที่จะอยู่เชิงมุมาตั้งในการประกอบพิธี ส่วนประกอบต่างๆ ที่ใช้ประกอบพิธีนั้น ได้แก่

1. พระพุทธรูป
2. ศิระศรุธาษีเจ้าได้แก่ พระปรคนธรรพ พระพิฆเนศ พระกฤษี
3. รูปภาพครูที่เสียชีวิตไปแล้ว
4. โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และแท่นบูชา
5. เครื่องดนตรีม้งคละได้แก่ กลองม้งคละหรือกลองโกร๊ก และปี่ม้งคละ

6. ชันน้ำมนต์
 7. แบ่งกระแจะและน้ำออบ
 8. เชิงเทียน
 9. กระจกวางรูป
 10. ผ้าปูนั่งสำหรับผู้ประกอบพิธี
 11. หมอนกราบ
 12. พวงมาลัยคล้องศีรษะครูและเครื่องดนตรี
 13. พวงเงินและพวงทอง
 14. พานใส่ข้าวตอกดอกไม้
 15. ชันก้านลสำหรับครอบ ประกอบด้วย ดอกไม้ รูปเทียน เงินก้านล
 16. สายสัญญาณ
 17. ดอกไม้ รูปเทียน สำหรับบูชาพระรัตนตรัยและบูชาครู
 18. เครื่องสังเวทในการบูชาครูทั้งสุกและดิบ ประกอบด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ น้ำจิ้ม
- บายศรีปากชาม กล้วยน้ำว่า มะพร้าวอ่อน ขนุน ขนมน้ยม บุษรี หมาก พลุ เหล้า น้ำสะอาด และผลไม้ต่างๆ

ภาพที่ 1 การจัดตั้งปะรำพิธี

ภาพที่ 2 เครื่องสังเวยในพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละ

ภาพที่ 3 เครื่องดนตรีม้งคละที่ใช้ประกอบพิธีได้แก่ กลองม้งคละหรือกลองโกรัก และปี่ม้งคละ

ด้านระเบียบพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีม้งคละ จังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนในการประกอบพิธีไหว้ครูประจำปี เมื่อจัดเตรียมสิ่งของสำหรับประกอบพิธีเรียบร้อยแล้ว จะเริ่มเข้าสู่การประกอบพิธีการไหว้ครู โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วจุดบูชาเทพเจ้าต่างๆ จากนั้นจุดเทียนชั้นน้ำมันต์ จุดธูปให้กับผู้เข้าร่วมพิธี จากนั้นผู้ประกอบพิธีเริ่มสวดคาถาชุมนุมเทวดา จากนั้นตีกลอง 3 ครั้ง แจกธูปและท่องบทถวายธูป

2. ผู้ประกอบพิธีกล่าวโอวาทบูชาครูให้ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวตามบทอัญเชิญชุมนุมคุณครู มีความว่า

“พุท้อจ้ง วันทิตวา ข้าพเจ้าไว้แล้วซึ่งพระพุท้อคุณ้ง
ธัมม้ง วันทิตวา ข้าพเจ้าไว้แล้วซึ่งพระธรรมคุณ้ง
สังฆ้ง วันทิตวา ข้าพเจ้าไว้แล้วซึ่งพระสังฆคุณ้ง

อนึ่ง ข้าพเจ้าขออัญเชิญคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า คุณพระบิดามารดา คุณอุปชฌาย์ ครูบาอาจารย์ คุณพระฤาษีนารท คุณพระฤาษีนาไลย คุณพระฤาษีตาวัว คุณพระฤาษีตาไฟ คุณพระฤาษีประไลยโกฏ คุณพระฤาษีกัสสป คุณพระฤาษีไตรภพ คุณพระฤาษีทัสสมงคล อีกทั้งพระเพชรฉลู กัณฑ์ นักสิทธิวิทยา อีกทั้งนางพระธรรณี พระคงคา พระเพลิง พระพราย พระอิศวร ผู้เป็นเจ้าของฟ้า ขอเธอมาประสิทธิพระพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า

อนึ่งข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพยดาทั่วพื้นปฐพีตล ฤาษีทั้ง 108 ตน จงบันดาลดลด้วยสรรพพิศแล วิทยา พระครุพา พระครุเผ่า ครูพักแลอักษร จงสถาพร กรรมสิทธิ์ให้แก่ข้าพเจ้า ณ กาลบัดนี้

อิติปิโส ภควา ข้าพเจ้าขออัญเชิญคุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงมาสถิตอยู่เหนือเกล้าผม ขอเชิญ พระพรหม จงมาสถิตอยู่บ่าเบื้องซ้าย ขอเชิญพระนารายณ์ จงมาสถิตอยู่บ่าเบื้องขวา ขอเชิญพระคงคาจงมาเป็น น้ำลาย ขอเชิญพระพายจงมาเป็นลมปาก ขอเชิญพญานาคจงมาเป็นสร้อยสังวาล ขอเชิญพระกาฬจงมาเป็น ดวงใจ ข้าพเจ้ากระทำให้สิ่งใด ภูตใด พรายใด ขอจงอย่ามาเบียดเบียนปีศา อย่าได้ประมาทพลาดพลั้ง ขอเชิญ คุณครูแต่หนหลัง ฤาษีทั้ง 108 ตน เตชะคุณครูบาธิบายอันล้ำเลิศ คุณครูที่อยู่ในถ้ำ จงมาช่วยอวยพระพรชัย ให้แก่ข้าพเจ้า ณ กาลบัดนี้ พุทธังประสิทธิมหาประสิทธิ ธัมมังประสิทธิมหาประสิทธิ สังฆังประสิทธิมหาประสิทธิ

อุกาสะ วันทิตะวา อาจารย์ยัง นะมามิหังปิวินาศันติ

ทุติยัมปิ อุกาสะ วันทิตะวา อาจารย์ยัง นะมามิหังปิวินาศันติ

ตติยัมปิ อุกาสะ วันทิตะวา อาจารย์ยัง นะมามิหังปิวินาศันติ

อุกาสะ วันทิตะวา ข้าพเจ้าขออาราธนา คาถานิมาการี วันนี้ บัดเดี๋ยวนี ขอให้ได้ดวงแก้วมณี รุ่งเรืองสุกใส ในจักขุทวาร มโนทวาร ของข้าพเจ้านี้เถิด” ในขั้นตอนนี้วงมัจฉะจะบรรเลงเพลงไม้มหนึ่ง หรือไม้สาม ตามที่ผู้ประกอบพิธีจะเรียก

จากนั้นจึงท่องบทบูชาครูสารพัดช่าง เพื่อระลึกถึงองค์พระวิษณุกรรม โดยขั้นตอนนี้วงดนตรี มัจฉะจะบรรเลงเพลงพญาเดิน หรือแก้งตกลัก ตามที่ผู้ประกอบพิธีจะเรียก จากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ ประกอบพิธีคือ พันจ่าอากาศเอกประโยชน์ ลูกปลับ พบว่าขั้นตอนการบูชาครูสารพัดช่างนี้ได้เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เนื่องจากเห็นว่า การเรียนดนตรีมัจฉะนั้นนอกจากการฝึกปฏิบัติแล้ว การสร้างเครื่องดนตรีมัจฉะก็เป็นเรื่อง สำคัญและมีบทบาทต่อวงการดนตรีมัจฉะเช่นกัน จึงควรมีขั้นตอนในการบูชาครูสารพัดช่างดังกล่าว (Lookplub, interview, May 10, 2017)

3. ผู้ประกอบพิธีทำน้ามนต์ธรรณีสาร เพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลทั้งปวงที่จะบังเกิดขึ้นในระหว่าง การประกอบพิธีไหว้ครู ต่อจากนั้นใช้พลู 3 จีบ อันหมายถึงพระรัตนตรัย จุ่มลงในน้ามนต์เพื่อประพรมให้ทั่วประรำ พิธี

4) ผู้ประกอบพิธีกล่าวโองการไหว้ครูให้ผู้ร่วมพิธีกล่าวตาม บทไหว้ครู มีความว่าดังนี้

“นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

นะโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ

อุกาสะ วันทิตะวา ข้าพเจ้าขออัญเชิญ พระวิษณุกรรมและพระเพชรฉลูกัณฑ์ ทั้งเทพบุตรทั้ง 4 อีกทั้งพระมหาฤาษีทั้ง 4 พระองค์ จงลงมาสมสรประชุมในสถานที่ ณ ที่นี้ (กราบ)

วันนี้ก็เป็นวันดี ขอให้เจริญ ศรีสุขสวัสดิ์ ข้าพเจ้าตั้งใจพัฒน์นั้มนั้การ พระชินศรี พระนั้กกุฎี คุณพระปกเกล้าเกศี ทุกค้ำเข้าเพลางาย ข้าพเจ้าจะขอไหว้พระอิศวร ข้าพเจ้าจะขอไหว้พระพราย ข้าพเจ้าจะขอไหว้เทวดาทั้งหลาย ข้าพเจ้าจะขอไหว้คุณบิดามารดา คุณครูจงรักษา ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข (กราบ)

นะโม ข้าพเจ้าขอนั้การ ข้าพเจ้าขอกราบกราน ไหว้เทพไททั้ง 3 พระองค์ พระวิชณั้กรรมผู้ทรงฤทธิ ที่ท่านประสิทธิสรพสรร เครื่องเล่นสารพันในใต้หล้า อีกทั้งเทวดาปัญจสิงขร ท่านท้าวการพระกร ท่านท้าวถ้อพิน ดัดตั้งเสนาะสนั้ อีกทั้งท่านปรโคณธรรพ และครูเฒ่า ครูทั้งนั้นเล่าสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ข้าพเจ้าขออัญชูลี ขอเชิญพระฤาษีทั้ง 7 ตน จงมาอวยชัยให้การมงคลให้แก่ข้าพเจ้า พร้อมด้วยทั้งของนี้” (กราบ)

5. ผู้ประกอบพิธีเปิดขวดเหล้ารินใส่แก้ว วงม้งคละบรรเลงเพลงเวียนโบสถ์ เพื่อเป็นการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ จากนั้นผู้ประกอบพิธีอ่านโองการ ให้ผู้ร่วมพิธีกล่าวตาม

ศรีศรีประสิทธิฤทธิ เดโชชัยยะเดชะ พระเลิศไกรประสิทธิ ด้วยพรมงคล ข้าพเจ้าขอเชิญเทวา ทุกสถานเบ้องบนมาสถิตแห่งสกล กันเสนียดจัญไร สรรพทุกข์ สรรพโศก สรรพโรค สรรพภัย อุปัทวันตรายอย่าได้มีมา วินาศสันติ อิมัสมิง อะหังวันทามิ อาจารย์ยัง ประทาสายัง วินาศสันติ สิทธิการประปะชาตัสมิง สิทธิภาวะตะสรพพ (กราบ)

สรพโคณธรรพ ประเทอิมัสมิง ทิตสาภาคะ สันติเทวา มะหิตทิกาเตติ ตุมหิอนุรักันตุ ปะริพุทธันตุ (กราบ)

อูกาสะ ข้าพเจ้า ขอประสิทธิ เครื่องดีด สี ดี เป่า ขั้ร้องพ้อนรำ สิทธิจั้ง สิทธิกั้มม้ง สิทธิการียะ ตะถาระคะโต สิทธิเตโชโยนัจจัง สิทธิลาภัง ภวันตุเม ปะติบูชา คันธรรพนาคา เวสสุกรรม ปัญจสิงขร เทวาสนุชอุย (กราบ) วงดนตรีม้งคละบรรเลงเพลงแก้งดกปลัก

6. ผู้ประกอบพิธีใช้พลู 3 จีบ จุ่มลงในแก้วแล้วประพรมไปทั่วประรำพิธี พร้อมทั้งให้ผู้เข้าร่วมพิธีหันเนื้อสัตว์และปอกผลไม้เพื่อถวายครู

7. ผู้ประกอบพิธีกล่าวนำบทบูชาครู ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวตาม
บทลาครู

สรพโคณธรรพ สรพโคณธา พระมหาเดชะ อิมัสมิง อัญลาเค เทวาพลายันตุ
ทุติยัมปี สรพโคณธรรพ สรพโคณธา พระมหาเดชะ อิมัสมิง อัญลาเค เทวาพลายันตุ
ตะติยัมปี สรพโคณธรรพ สรพโคณธา พระมหาเดชะ อิมัสมิง อัญลาเค เทวาพลายันตุ

(กราบ 3 ครั้ง)

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการไหว้ครูแล้ว ผู้ประกอบพิธีจะทำการเจิมหน้าผากให้กับผู้เข้าร่วมพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคล ต่อจากนั้นนักดนตรีม้งคละจะทำพิธีขอพรจากครูโดยใช้พวงเงิน พวงทองซึ่งทำด้วยไม้ไผ่หลาวคล้ายคันเบ็ด แล้วใช้เชือกมัดสร้อยทองคำและเงินนำมาลากบนเครื่องดนตรีม้งคละ โดยในพิธีได้ให้เกียรติประธานในพิธีร่วมในการประกอบพิธีดังกล่าวเพื่อเป็นการขอพรให้อาชีพนักดนตรีม้งคละร่ำรวยมีเงินมีทอง จากนั้นผู้ประกอบพิธีจะทำการครอบครูให้กับลูกศิษย์ที่ต้องการฝึกเครื่องดนตรีม้งคละ

ภาพที่ 4 พิธีขอพรจากครูโดยใช้พวงเงิน พวงทอง

ภาพที่ 5 พิธีการเจิมหน้าผากเพื่อเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 6 การครอบครุตนตรีมังคละ หรือ พิธีจับข้อมือ

ด้านบทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีม้งคละ

ในด้านบทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละประกอบด้วย

- 1) เพลงไม้หนึ่ง ใช้บรรเลงหลังจากผู้ประกอบพิธีกล่าวโองการบูชาครู และอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นมงคลมาสู่ปราณีเรียบร้อยแล้ว โดยเพลงไม้หนึ่งนั้นมีนัยด้านความหมายสื่อถึงการเริ่มต้นของพิธีกรรม หากพิจารณาจากรูปแบบจังหวะที่มีความเรียบง่าย เป็นส่วนเริ่มต้นที่สามารถฝึกฝนได้
 - 2) เพลงไม้สาม มีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกับเพลงไม้หนึ่ง ขึ้นอยู่กับการเรียกเพลงของผู้ประกอบพิธีกรรมในแต่ละครั้ง ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าไม่มีนัยอื่น ๆ เกี่ยวข้อง การบรรเลงเพลงเกิดขึ้นจากผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้เลือกเอง
 - 3) เพลงเวียนโบสถ์ จะบรรเลงหลังจากผู้ประกอบพิธีเปิดขวดเหล้ารินใส่แก้วเรียบร้อยแล้ว มีความหมายเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์
 - 4) เพลงพญาเดิน บรรเลงหลังจากผู้ประกอบพิธีทองบทบูชาครูสารพัดช่าง เพื่อระลึกถึงองค์พระวิษณุกรรมเป็นที่เรียบร้อย
 - 5) เพลงแก้งตกลัก มีบทบาทเช่นเดียวกับเพลงพญาเดิน โดยบรรเลงหลังจากผู้ประกอบพิธีทองบทบูชาครูสารพัดช่างเพื่อระลึกถึงองค์พระวิษณุกรรม จากการสัมภาษณ์ข้อมูลในการเลือกบรรเลงเพลงพญาเดิน และแก้งตกลักนั้น ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้เรียกเพลงบางครั้งอาจเป็นเพลงพญาเดิน หรืออาจเปลี่ยนเป็นบทเพลงแก้งตกลักตามความเหมาะสม ไม่มีนัยความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกับพิธีกรรมอย่างชัดเจน
- ลักษณะของระเบียบวิธีการไหว้ครูดนตรีม้งคละมีความคล้ายคลึงกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่ใช้บทเพลงไทยในการบรรเลงประกอบขั้นตอนพิธีกรรมไหว้ครู ทำหน้าที่เสมือนเครื่องเชื่อมโยงการสื่อสารระหว่างครูกับศิษย์

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้นผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามประเด็นดังนี้

1. ด้านระเบียบพิธีกรรมและบทเพลงที่ใช้ในการไหว้ครูดนตรีม้งคละ

พิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละในสมัยก่อนนั้นยังไม่มีแบบแผนชัดเจนมากนัก เป็นเพียงการจัดภายในกลุ่มครูและลูกศิษย์ซึ่งจัดกันตามความเหมาะสม แต่ในปัจจุบัน ได้มีการจัดระเบียบพิธีกรรมโดยประยุกต์มาจากพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีไทย โดยเฉพาะการจัดขั้นตอนที่แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ 1) ช่วงพิธีสงฆ์ 2) ช่วงพิธีไหว้ครูและบวงสรวง และช่วงพิธีครอบครูและจับมือบรรเลงเครื่องดนตรี มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pidokrajt. (2010, p.203) ได้กล่าวว่า “ระเบียบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยมี 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นพิธีบูชาพระรัตนตรัย ขั้นตอนที่ 2 เป็นพิธีบวงสรวงคุณครู ถวายเครื่องสังเวยและเจิมเศียรครูกับเครื่องดนตรี และขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ปัจจุบัน มีการรับเครื่องกำนัล พรหมน้ำมนต์ ทัดใบไม้มงคล นอกจากนี้มีการจับมือบรรเลงเครื่องดนตรีเพื่อเป็นการเริ่มต้นเรียนเพลงหน้าพาทย์นั้นๆ จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมข้างต้นมีอิทธิพลต่อขั้นตอนของพิธีไหว้ครูดนตรีทั้งคละเช่นกัน

ในด้านบทเพลงที่ใช้ในพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละ ไม่ปรากฏที่มาในการเลือกเพลง เกิดจากความพึงพอใจในการเลือกของผู้ประกอบพิธีเป็นหลักจนเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น โดยในช่วงพิธีกรรมที่กล่าวคำบูชาครูมีการใช้เพลงไม้หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนจังหวะที่ไม่ยากมากนักเป็นจังหวะตั้งต้น จะเห็นได้ว่าการเลือกเพลงนี้จะไม่สอดคล้องกับแนวคิดการบรรเลงเพลงในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ที่มีนัยความสำคัญตามลำดับขั้นตอนอย่างชัดเจน เช่น เพลงสาธุการ เพลงเชิญ เพลงกราวนอก เพลงกราวใน เพลงตระพระอิศวร และเพลงตระเทพดำเนิน เป็นต้น

ซึ่งเพลงต่างๆ มีนัยตามหน้าที่เช่น การโหมโรง การเชยคุรุ บรรยายความถึงการเสด็จของเทพเจ้าหรือการเดินทางของครูผู้ล่วงลับเข้าสู่ปราสาท เป็นต้น

2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์

พิธีไหว้ครูดนตรีม้งกลายเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านดนตรีม้งคละที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อีกนัยหนึ่งเปรียบเสมือนการฝากตนเป็นศิษย์ก่อนที่จะเริ่มเรียนวิชาความรู้ในดนตรีม้งคละ โดยความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้มีการกำหนดขึ้นมีความคล้ายคลึงกับพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีไทย อาจกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของการไหว้ครูดนตรีไทยมาเป็นต้นแบบ แล้วจึงประยุกต์ตามแบบฉบับของตนตรีม้งคละ เนื่องจากในสมัยแรกเริ่มนั้นยังไม่มีการทำพิธีไหว้ครูเป็นกิจจะลักษณะมากนัก ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pidokrajt. (2010, p.201) กล่าวว่า “พิธีไหว้ครูดนตรีไทยมีความหมายถึงการประกอบพิธีไหว้ครูของศิษย์ที่แสดง ความเคารพบูชาต่อคุณครูดนตรีไทย ผู้มีพระคุณในการสร้างสรรค์ผลงานดนตรี ได้สั่งสอนถ่ายทอดวิทยาการดนตรีให้แก่ศิษย์ จนสามารถนำไปสู่การประกอบสัมมาชีพได้ ครูดนตรีจึงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์” จะเห็นได้ว่าพิธีการไหว้ครูเปรียบเสมือนจุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมไทยได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้พิธีไหว้ครูของตนตรีแล้ว พิธีไหว้ครูของกลุ่มอื่นที่ปรากฏขึ้นในบริบทของสังคมไทยก็ได้สะท้อนถึงความกตัญญูต่เวทีของศิษย์ต่อครูอาจารย์ที่เปรียบเสมือนบิดามารดาคนที่สองของตน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสามัคคีของบรรดาศิษย์ทุกคนที่มีมาร่วมงาน

3. ด้านความเชื่อ พิธีกรรมและดนตรีม้งคละ

นักดนตรีม้งคละมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มองไม่เห็นในที่นี้คือ ครูผู้ล่วงลับที่คอยปกป้องรักษา คอยบันดาลพรให้แก่ศิษย์จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งการงานและทรัพย์สิน การจัดพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีม้งคละจึงเปรียบเสมือนการตอบแทนบุญคุณต่อครูหรือเทพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพตนตรีม้งคละ การใช้ดนตรีม้งคละมาบรรเลงในขั้นตอนพิธีกรรมซึ่งเดิมนั้นไม่ปรากฏ ทำให้ขั้นตอนต่างๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ สร้างความศรัทธาเพิ่มขึ้น แนวคิดที่ปรากฏขึ้นจากผลการวิจัยพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านความเชื่อของตนตรีม้งคละของ Pidokrajt. (2013, pp.12-13) กล่าวว่า วงม้งคละ เป็นวงดนตรีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเสียง ใช้สื่อสารความเป็นสิริมงคลการบูชายกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อป่าวประกาศให้เทพยดาหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติให้รับทราบถึงพลังศรัทธาต่อสิ่งที่ประกอบขึ้น จะเห็นได้ว่าการใช้ดนตรีม้งคละเข้าไปในขั้นตอนพิธีนั้นได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากดนตรีไทยที่มีพิธีกรรมการไหว้ครูมาอย่างยาวนาน การประยุกต์ขั้นตอนดังกล่าวของตนตรีม้งคละจึงเป็นการสร้างระเบียบแบบแผนของการไหว้ครูดนตรีม้งคละให้มีความชัดเจนมากขึ้น

4. ด้านการอนุรักษ์

ในการจัดพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละทุกปีเปรียบเสมือนการรวมญาติ โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มจะมาร่วมพิธีอย่างพร้อมเพรียงกัน นอกจากการบรรเลงดนตรีม้งคละร่วมกันแล้ว ยังมีการรำม้งคละภายในพิธี การร่วมมือกันประกอบกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างความสามัคคีและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับสังคมที่ร่วมมือร่วมใจกันจัดเตรียมและฝึกซ้อมในการจัดแสดงดนตรีม้งคละ โดยผู้เข้าร่วมมีตั้งแต่ นักดนตรีม้งคละอาชีพจนถึงเยาวชนรุ่นใหม่ที่สนใจในดนตรีม้งคละมาเข้าร่วมเพื่อรับมอบวิชา กระบวนการดังกล่าวที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ภายในกลุ่มและสร้างความแข็งแรงทางวัฒนธรรมประเพณี ทำให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีม้งคละ เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าวไม่ให้สูญหาย สอดคล้องกับการผลวิจัยของ Pidokrajt. (2013, p.227) เรื่อง “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย” ในประเด็นการรักษาวัฒนธรรมของชาติ กล่าวว่า “พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

เป็นสมบัติของชาติที่แสดงเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่สำคัญ มีคุณค่า และมีความหมายต่อประเทศชาติใน
ด้านวัฒนธรรม” โดยพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละมีนัยดังกล่าวแฝงไว้ซึ่งการจัดงานไหว้ครูนอกจากจะเป็นการสืบทอด
วัฒนธรรมแล้วยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีม้งคละนี้ให้สื่อได้ถ่ายทอดสู่สังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์โดยตรงสำหรับผู้สนใจในองค์ความรู้ทางด้านดนตรีม้งคละ สามารถ
นำระเบียบและขั้นตอนในการทำพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละไปปรับใช้ตามบริบทท้องถิ่นของตน เป็นแนวทางให้กับ
วงดนตรีม้งคละที่จะวางแผนในการจัดพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากดนตรีม้งคละปรากฏอยู่ในพื้นที่หลากหลายจังหวัดที่ใกล้เคียงกับจังหวัดพิษณุโลก ใน
การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาระเบียบวิธีปฏิบัติของพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละในจังหวัด
อื่นๆ เพื่อนำข้อมูลมาประมวลผลต่อการจัดการองค์ความรู้เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีม้งคละในเขตพื้นที่ภาคเหนือ
ต่อไป

References

- Chanthiraht, P. (1996). *Kalo at Thungsong, Nakhonsithammarat*. Master Thesis Faculty of Graduate studies Mahidol university.
- Lookplub, P. (2017, May 10). Chairman of the Mangala Music Club. Interview.
- Nakpee, P. (2003). *Tubkeng : Music in funeral at Ban Pa-Deang Phetchaboon*. Master Thesis Faculty of Graduate studies Mahidol university.
- Pidokrajt, N. (2010). *The Wai Khru ceremony in Thai traditional music*. Doctoral Dissertation Faculty of Graduate studies Mahidol university.
- _____. (2013). *Mangala: the heritage of wisdom of national culture in 2013*. Bangkok : Ministry of culture.
- Santasombat, Y. (2013). *Haman and culture*. (4 th ed.). Bangkok : Thammasat University press.
- Sirikotchapan, S. (1997). *Mangkhala ensemble in Phitsanulok province*. Master Thesis Faculty of Graduate studies Mahidol University.
- Wongthes, S. (1999). *Rong Ram Tham Pleng : Siamese's music and dance*. (2 nd ed.). Bangkok : Ganesha printing center.